

การพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน ในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย

Development of Local Wisdom Utilization Procedure for Economic Security of Communities in Rural Areas of Chiang Rai Province.

พรเพ็ญ แก้วหาญ^{1*}

สุชาติ ลีตระกูล² อนันต์ แก้วตาดี² สมบูรณ์ ธรรมลังกา²

¹ ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต การศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

² ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Pornpen Kaewham^{1*}

Suchart Leetagoon² Anan Kaewtatip² Somboon Thammalangka²

¹ Doctor of Philosophy Program in Education and Social Development, Chiangrai Rajabhat University

² Thesis Advisor

piyorose103@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดีในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย เพื่อพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย และเพื่อตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย

การวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มอาชีพ และประชาชนชาวบ้าน ด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) ครอบคลุมทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากชุมชนที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดีในกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย จำนวน 3 ชุมชน โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่คัดเลือกแบบเจาะจง(Purposive Selection) ชุมชนละ 8-10 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกประเภทข้อมูล (Topological Analysis) และนำผลการศึกษามาพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายโดยการจัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 12 คน ในการตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ของชุมชนที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดีในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่าชุมชนทั้ง 3 ชุมชน มีกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยเริ่มจากการเริ่มของกลุ่มจากการค้นหาปัญหาของชุมชน ค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อการรวมกลุ่มสร้างอาชีพและรายได้ มีการดำเนินการของกลุ่มโดยจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน กำหนดโครงสร้างของกลุ่ม วางแผนการดำเนินการร่วมกันและกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติ มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยการรวมสมาชิกกลุ่ม ระดมทุนทรัพย์ในการผลิต จัดหาเครื่องมือ เครื่องใช้และการจัดการการผลิต การจัดจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเครือข่าย มีการจัดสรรผลประโยชน์ ตามข้อตกลงของสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน และมีการติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สำหรับการพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่า กระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายมี 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การริเริ่มของกลุ่ม 2) การดำเนินการของกลุ่ม 3) การบริหารจัดการกลุ่ม 4) การจัดสรรผลประโยชน์ 5) การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนของกลุ่ม 6) การติดตามประเมินผล ส่วนการตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่า มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ทุกขั้นตอนอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : การพัฒนากระบวนการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจชุมชน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน

Abstract

The objectives of this study were: to investigate local wisdom utilization for economic security of communities in rural areas of Chiang Rai Province; to study the procedure in utilizing local wisdom for economic security of communities with the best practice in rural areas of Chiang Rai Province; to develop the procedure in utilizing local wisdom for economic security of communities in rural areas of Chiang Rai Province; and to examine the procedure in utilizing local wisdom for economic security of communities in rural areas of Chiang Rai Province.

The study was qualitative analysis based on questionnaire which was administered to collect the data from 400 community leaders, leaders and members of career group, and local wisdom experts by multi-stage random sampling technique covering every district in Chiang Rai Province; its data was analyzed using percentage, mean, and standard deviation. Field work was performed in order to collect the data from three communities in utilizing local wisdom procedure for economic security of communities, and the best practice in rural areas of Chiang Rai Province. Purposive selection was applied to identify 8-10 key informants per each community for in-depth interview. The data was analyzed by using topological analysis. In addition, 15 experts were purposively selected for the focus group discussion to formulate the procedure in utilizing local wisdom for economic security of communities in rural areas in Chiang Rai Province; its data was analyzed using content analysis. Last but not least, the 12 scholars were purposively selected for examining the local wisdom utilization procedure for economic security of communities in rural areas of Chiang Rai Province; its data was analyzed using mean and standard deviation. The findings were as follows.

Regarding the local wisdom utilization for economic security of communities in rural areas of Chiang Rai Province, the findings indicated that utilizing local wisdom for economic security of communities were found at the moderate level. For the procedure in utilizing local wisdom for economic security of communities with the best practice in rural areas of Chiang Rai Province, the results revealed that three communities under investigation illustrated the local wisdom utilization procedure for

community economic security. The procedure started from investigating the problems in the community and examining local wisdom and resources in the communities which aimed to assemble the career development group and ways to generate income; to operate the assembled group by setting up the career development group that hold the same purposes and goals; designate group administration structure; to design action plan and designate mutual agreements for operation; to manage assembled group; to raise manufacturing capital; to allocate tools and equipment; to manage manufacturing, distribution, public relations, knowledge exchange, and networking; to equally share the benefits based on agreement among the members; and to monitor evaluation process for consistent improvement and development. For the development of local wisdom utilization procedure for economic security of communities in rural areas of Chiang Rai Province, the findings showed that the procedure involved six processes: 1) Group Initiation; 2) Group Operation; 3) Group Management; 4) Benefits Sharing; 5) Group Strengthening, Wealth Building, and Sustainability; and 6) Monitoring and Evaluation. Regarding evaluation of local wisdom utilization procedure for economic security of communities in rural areas of Chiang Rai Province, the findings indicated that all processes in the local wisdom utilization procedure were appropriate, feasible, and beneficial at the highest level.

Keywords : Process of Development, Local Wisdom , Economic Community, Economic Security of Communities

บทนำ

การพัฒนาประเทศภายใต้บริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทำให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก ส่งผลกระทบทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความเจริญรุดหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารแบบโลกไร้พรมแดนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดดในทุกมิติของสังคม สภาพของสถานการณ์ปัจจุบันในสังคมไทย ชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาวิกฤตอันเกิดจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล โดยมุ่งสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคม รวมทั้งโครงสร้างและกลไกการบริหารจัดการต่างๆ ปรับตัวตามไม่ทันเกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุกับการพัฒนาทางจิตใจ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 35) การพัฒนาประเทศที่เหมาะสมควรเสริมสร้างความเข้มแข็งในทุกด้านของประเทศให้มีศักยภาพในการแข่งขันและสร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างรู้เท่าทันควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรมและเสริมสร้างความเท่าเทียมของคนทุกกลุ่มในสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์เป็นรากฐานความมั่นคงในการพัฒนาตามที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานความมั่นคงของประเทศ ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยการบูรณาการ กระบวนการผลิตบนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอภายในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ สนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการ สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุน สร้างอาชีพ สร้างรายได้รวมทั้งสร้างระบบบำเพ็จวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการตลาดและทักษะในการประกอบอาชีพ การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล ส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน (ทรงคุณ จันทจร, 2555: 1) นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศมุ่งสู่ “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (Green and Happiness Society)” โดยคนไทยมีความรู้คู่คุณธรรมรู้เท่าทันโลกเป็นคนดีมีวินัยและรับผิดชอบมีความภูมิใจสามารถสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ชุมชนและสถาบันสังคมมีความเข้มแข็งอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้ความหลากหลายทาง

วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีระบบเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองและแข่งขันได้ รวมทั้งมีการกระจายการพัฒนาภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่โปร่งใสเป็นธรรมและทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอันจะเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สมดุลและสร้างความสุขอย่างยั่งยืน ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงย่อมทำให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย เช่น ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิ ปัญหายาเสพติด เป็นต้น (เจริญ ภักดีวานิช, 2546 : คำนำ) นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาความยากจน ปัญหารายได้และค่าครองชีพ ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร และอื่นๆอีกมากมาย จากปัญหาดังกล่าว นโยบายแห่งรัฐจึงมุ่งเน้นพัฒนาให้คนมีคุณธรรมนำความรู้เกิดภูมิคุ้มกัน จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่มาใช้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ให้พึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชนเป็นทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งเป็นทรัพยากรของชุมชนและท้องถิ่น เพียงแต่ชุมชนต้องให้ความสำคัญ ศึกษาประโยชน์ คุณค่า และนำมาพัฒนาปรับปรุง ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยและประโยชน์ที่จะใช้ในการพัฒนาชุมชนของตน ด้วยวิธีการหรือกระบวนการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ดังเช่น เทิดชาย ชั่วบำรุง (2554 : คำนำ) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาถือเป็นรากเหง้าความเป็นไทยที่โดดเด่นแสดงถึงความเป็นชาติและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังจะเห็นได้ว่าชุมชนมีการปรับตัวต่อการดำรงชีวิตตามสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้คนต้องแสวงหาทางเลือกเพื่อการอยู่รอด การใช้ความรู้พื้นบ้านหรือที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ซึ่งเป็นรากเหง้าของความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่น เป็นทุนทางวัฒนธรรม เป็นทุนทางสังคม เป็นแนวประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ในสังคม (ประเวศ วะสี, 2541 : 41-67)

จังหวัดเชียงรายมีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมายและหลากหลาย มีสภาพภูมิประเทศที่เอื้อต่อการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้สร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี เป็นจังหวัดที่มีความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์และภูมิศาสตร์ เป็นประตูเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคต่างๆ เช่นกรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Sub-region : GMS) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน(ASEAN Economic Community) และกรอบความร่วมมือแห่งอ่าวเบงกอล โดยบริบทภายนอกดังกล่าวจะเป็นความท้าทายสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดเชียงรายทั้งในปัจจุบันและอีก 10 – 20 ปีข้างหน้า อย่างไรก็ตามสภาพบริบททั่วไปของจังหวัดเชียงรายพบว่าชุมชนในชนบทส่วนใหญ่ยังมีสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดอ่อนที่ต้องแก้ไขอีกหลายประการ เช่น สถาบันครอบครัวและวิถีชีวิตประชาชน ได้รับผลกระทบจากปัญหาหนี้สิน ปัญหายาเสพติด ขาดที่ดินทำกิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลาย ปัญหามลพิษจากหมอกควัน ขยะและน้ำเสีย ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจน ครัวเรือนจำนวนมากยังมีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน เป็นต้น ชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายมาจัดการตนเองมากขึ้นในการ แก้ไขปัญหาของคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งด้านการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน เช่น การทำนา การจักสาน การทอผ้า การปั้นดินเผา ยาสมุนไพร ศิลปะพื้นบ้าน การแสดง การฟ้อนรำและอื่นๆ อีกมากมาย รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม ที่สั่งสมสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ถือเป็นมรดกของชุมชนที่ควรได้รับการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย, 2556 : 3) แต่เท่าที่ปรากฏ ถึงแม้ว่าชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายจะได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจหลายประการ เช่นสินค้า OTOP ต่างๆที่ผลิตขึ้น แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นกิจการของนายทุนที่มีเงินทุนเป็นผู้ดำเนินกิจการธุรกิจ เป็นการผูกขาดด้านการผลิตในชุมชน ขาดการรวมกลุ่มอาชีพให้มีการผลิตและกระจายรายได้อย่างทั่วถึงในชุมชน มีการรวมกลุ่มเป็นธุรกิจชุมชนค่อนข้างน้อย ไม่สามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้เท่าที่ควร เนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการการบริหารจัดการที่ดีพอ และที่สำคัญคือกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินกิจการสำหรับธุรกิจรายย่อยในชุมชนยังไม่มีระบบและเหมาะสมกับสภาพชุมชนเพียงพอที่จะทำให้เกิดความมั่นคงและต่อเนื่องอย่างยั่งยืนได้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายเพื่อให้ชุมชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ได้นำกระบวนการที่พัฒนาขึ้นนี้ ไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน อันจะทำให้ชุมชนสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนมาสร้างอาชีพที่มั่นคง สร้างรายได้ และพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งกระบวนการที่พัฒนาขึ้นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการเสนอทางเลือกให้กับชุมชนอื่นๆ ได้มีโอกาสเรียนรู้และนำกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากประสบการณ์ของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดี (Best practice) ในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย
4. เพื่อตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้ กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ได้จากการสุ่มประชาชนที่อาศัยในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายจำนวนทั้งสิ้น 1,131,780 คน (สำนักงานจังหวัดเชียงราย, 2556 : 1) ด้วยวิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างของ Yamane, Taro (1973 : 125) ได้จำนวน 400 คน และใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน สำหรับการศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดีได้คัดเลือกผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ชุมชนละ 8 – 10 คน ส่วนการพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คน และการตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และบันทึกการสนทนากลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการจัดประชุมสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ และการตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกประเภทข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายพบว่า มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย โดยภาพรวมอยู่

ในระดับปานกลาง สำหรับการศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีวิถีการปฏิบัติที่ดีในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนทั้ง 3 ชุมชน มีกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยเริ่มจากการริเริ่มของกลุ่มในการค้นหาปัญหาของชุมชน ค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อการรวมกลุ่มสร้างอาชีพและรายได้ มีการดำเนินการของกลุ่มโดยจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน กำหนดโครงสร้างของกลุ่มที่ชัดเจน มีการวางแผนการดำเนินการร่วมกันและกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติ มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยการรวมสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งการระดมทุนทรัพยากรในการผลิต จัดหาเครื่องมือ เครื่องใช้และการจัดการการผลิต การจัดทำบัญชี การประชาสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเครือข่าย มีการจัดสรรผลประโยชน์ ตามข้อตกลงของสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน และมีการติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนการพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่า กระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายมี 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การริเริ่มของกลุ่ม 2) การดำเนินการของกลุ่ม 3) การบริหารจัดการกลุ่ม 4) การจัดสรรผลประโยชน์ 5) การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนของกลุ่ม 6) การติดตามประเมินผล ส่วนการตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่า มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ทุกขั้นตอนอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่ามีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย อยู่ในระดับปานกลาง สาเหตุเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะบริบทของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงรายมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สอดคล้องกับ นกุล บำรุงไทย และคณะ (2543 : 96-97) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของจังหวัดตาก พบว่า จังหวัดตากมีบริบทเป็นพื้นที่ป่าไม้อยู่มาก แต่ปริมาณน้ำฝนที่ตกมีน้อยทำให้ขาดแคลนน้ำ การกระจายรายได้ยังไม่เป็นธรรมโดยเฉพาะมีชาวชนบทที่มีรายได้ต่ำกระจายอยู่ทั่วทุกอำเภอ จำนวนครัวเรือนส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นอาชีพรอง สมาชิกของครัวเรือนมีการอพยพไปทำงานที่อื่นในอัตราสูง ส่วนการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านจะถูกถ่ายทอดจำกัดอยู่ในกลุ่มสมาชิก จึงมีการใช้ภูมิปัญญาในการผลิตเพื่อสร้างรายได้เสริม คล้ายกันกับอรรถิพย์ เรืองกุล (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกำแพงเพชร พบว่ากิจกรรมการผลิตหรือแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกำแพงเพชรเกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อผลิตแบบพอเพียง และการผลิตหรือแปรรูปที่อาศัยวัตถุดิบหรือผลผลิตทางการเกษตรของท้องถิ่นเป็นหลัก ดังนั้นชุมชนจึงควรมีความร่วมมือกันเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาโดยการระดมความคิดเห็นเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

2. ผลการศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีวิถีการปฏิบัติที่ดีในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย พบว่าชุมชนทั้ง 3 แห่งมีกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยมีการริเริ่มของกลุ่ม มีการดำเนินการของกลุ่มโดยจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน มีวางแผนการดำเนินการร่วมกัน มีการบริหารจัดการกลุ่ม มีการจัดสรรผลประโยชน์ และมีการติดตามประเมินผล สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติที่ดีได้ใช้องค์ความรู้และประสบการณ์ ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมจนประสบความสำเร็จ กลุ่มอาชีพเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางด้าน

เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน จนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สอดคล้องกับเอกสิทธิ์ มหาบุญเป็ง (2544: 4) ได้กล่าวว่า การใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา แนวคิดหลักอยู่บนความเชื่อในเรื่องของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางวัตถุ ประสพการณ์ วิชาการ (ภูมิปัญญา) และจิตวิญญาณของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน คล้ายกันกับวรทัย จารุทชัย (2545 : 80-82) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ศึกษากรณีชุมชนประจักษ์พัฒนา ตำบลบึงคำพร้อย อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ขึ้นเพื่อทำกิจกรรมการผลิต การขาย การแปรรูปและมีการระดมทุนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนก่อให้เกิดรายได้และการมีงานทำภายในชุมชนแล้วยังแสดงให้เห็นความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน ดังนั้นการบริหารจัดการโดยชุมชนจะเป็นรากฐานในการพัฒนาให้ชุมชนยั่งยืนต่อไป

3. ผลการพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบท จังหวัดเชียงราย พบว่า มีกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทจังหวัดเชียงราย มี 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การริเริ่มของกลุ่ม 2) การดำเนินการของกลุ่ม 3)การบริหารจัดการกลุ่ม 4)การจัดสรรผลประโยชน์ 5) การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนของกลุ่ม 6)การติดตามประเมินผล ซึ่งกระบวนการทั้ง 6 ขั้นตอนข้างต้นสามารถนำมาบูรณาการในการนำไปใช้กับชุมชนที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้ เป็นการนำเอาองค์ความรู้และประสบการณ์ซึ่งเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิตในชุมชนมาแก้ไขปัญหา ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิด และจากการลงมือดำเนินการแก้ไขปัญหา จนกลายเป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมนำไปสู่การประยุกต์ใช้ต่อไป คล้ายกับ บุญทริกา จันทรงาม (2552 : 167-172) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษาชุมชนบ้านสระอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านสระประกอบด้วย 6 ขั้นตอนคือ 1) ความตั้งใจมุ่งมั่นในการพึ่งพาตนเอง 2) ความร่วมมือที่จะสร้างกลุ่มอาชีพให้เข้มแข็ง 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนการพัฒนา 4) การสร้างเครือข่ายในชุมชน 5) การขยายเครือข่ายสู่ภายนอกชุมชน 6) การขับเคลื่อนปรัชญาสู่วิถีชีวิตโดยทั่วไป สำหรับขั้นตอน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนของกลุ่มเป็นขั้นตอนที่ได้จากการระดมความคิดเห็นจากการประชุมสนทนากลุ่ม เห็นว่าการจัดตั้งกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มใดๆที่เกิดจากการกำหนดของหน่วยงาน องค์กรที่ภาครัฐและเอกชนให้ชุมชนดำเนินการมักจะไม่มียั่งยืน บางครั้งมีความสำเร็จแล้วก็ล้มเลิกไป ทั้งนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากฐานคนในชุมชนอย่างแท้จริง ไม่สอดคล้องกับความต้องการ และแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน จึงทำให้การดำเนินการหยุดชะงักและล้มเลิกไปในที่สุด ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548 : 2-3) ได้เสนอข้อมูลจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พบว่า มีองค์กรชุมชนและเครือข่ายทั่วประเทศประมาณ 63,796 องค์กร โดยองค์กรที่มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องประมาณ 13,115 องค์กร หรือประมาณร้อยละ 20.55 เท่านั้น จึงจำเป็นต้องมี การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในภาคสังคมได้อย่างยั่งยืนต่อไป

4. ผลการตรวจสอบกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเขตพื้นที่ชนบท จังหวัดเชียงราย พบว่ามีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ทุกขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นตอนการสร้างความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนของกลุ่ม มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากที่สุด มากกว่าขั้นตอนอื่น อาจเป็นเพราะชุมชนมีความตระหนักถึงการจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่ทำให้เกิดความมั่นคง ถาวรและเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นว่าขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่สุดต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เช่นเดียวกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548 : 2-3) ได้กล่าวว่า การสร้างฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศนั้น จำเป็นต้องมีแนวทางที่ชัดเจนที่สามารถแปลงสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมต้องอยู่บนรากฐานการพัฒนาของความสมดุลใน 3 มิติคือ เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้งสามมิติต้องมีลักษณะของการผสมผสาน เกื้อกูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรมีการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนทั้งด้านความรู้ การพัฒนาทักษะอาชีพ ของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ส่งเสริมสนับสนุนกองทุนชุมชนให้สามารถดำเนินการและบริหารจัดการกลุ่มอาชีพต่างๆ ทั้งการผลิต การจัดจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอ สำหรับด้านการผลิตและการจัดจำหน่ายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน ควรมีการส่งเสริมการผลิตให้คนไทยมีค่านิยม กินของไทย ใช้ของไทย และส่งเสริมการส่งออกสินค้าไปจำหน่ายยังต่างประเทศ รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผล โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรายงานปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนานโยบายที่เป็นประโยชน์และสนองต่อความต้องการของชุมชน และประเทศชาติ ต่อไป

1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ควรกำหนดให้มีแผนงาน โครงการที่สนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากภายนอกเข้าร่วมเป็นภาคีพัฒนา โดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนตนเอง

1.3 ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ขึ้นอยู่กับสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ ควรสร้างความร่วมมือและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นในการพัฒนาชุมชน ในการร่วมคิดและร่วมทำ ร่วมพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน มีการส่งเสริมการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ ให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนมีความสมดุลและยั่งยืนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาระบบสังคมของชุมชน โดยการสร้างกิจกรรมให้มีปฏิสัมพันธ์ การทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน มีความสัมพันธ์ในแนวราบ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยกัน มีการติดต่อสื่อสารอย่างทั่วถึงในชุมชน มีความเป็นประชาธิปไตย เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน มีวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้คนในชุมชนมีค่านิยมร่วม มีความเอื้ออาทรต่อกัน และการร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรมต่างๆ ระบบความเชื่อ วิถีชีวิต องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประสบการณ์ของชุมชนที่จะหนุนนำ ให้สมาชิกมีความผูกพันต่อกัน ทำให้การดำเนินกิจกรรมเกิดความสำเร็จ

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ทูทางสังคมมีสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน จึงควรศึกษา การพัฒนาศักยภาพทูทางสังคมในการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน

2.2 กระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน ที่พัฒนาขึ้นควรมีการนำไปทดลองใช้กับชุมชนเพื่อหาประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดเป็นรูปธรรม จึงควรศึกษาประสิทธิภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน

2.3 กระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน จะเห็นว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาในทุกๆด้านของชุมชน จึงควรศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เจริญ ภักดีวานิช. (2546). งานวิชาการเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา. วิทยานิพนธ์: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทรงคุณ จันทจร. (2555). การศึกษาและการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- นุกูล บำรุงไทย และคณะ. (2543). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของจังหวัดตาก. (งานวิจัยทุนสนับสนุน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปีพ.ศ. 2543). มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- บุญทริกา จันทรัมย์. (2552). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษาชุมชนบ้านสระ อำเภอสามสูง จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2541). ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรทัย จารุทวี. (2545). การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองศึกษากรณีชุมชนประจักษ์ราษฎร์พัฒนา ต.บึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี. สารนิพนธ์หลักสูตรพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). ภูมิปัญญาไทยในการดำเนินชีวิตของชาวกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: สกศ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). การปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย. (2556). กลุ่มอาชีพจังหวัดเชียงราย. เชียงราย: สำนักงานฯ.
- อรทิพย์ เรืองกุล. (2547). กลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- เอกสิทธิ์ มหานุญเป็ง. (2544). เศรษฐกิจชุมชน: กระแสหลุดในสายตานโยบาย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistic: An introduction analysis*. (3rd ed). New York: Harper and Row.